

az időjárásról,
a vízrajzunkról,
a környék talajáról, növényzetéről tanultunk.

Hogyan nevezhetjük azokat az ismereteket, amelyekkel a mai témánkat is meghatározhatjuk?

Földrajzi jellegű alapismeretek!

Értékelés: Pontozás alapján! A tanító a hibák kijavítása után, a következő óra elején meg erősítést ad a hiányos ismeretek pótlására.

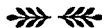
Házi feladat: A földrajzi jellegű alapismeretek során tanult szöveges részek (*Miről tanultunk?*) átismétlése, a szóbeli feleltetésekre való előkészítés céljából.

Gyűjts újságkivágásokat, amelyek az időjárás és a mezőgazdasági munka, termelés összefüggéseivel foglalkozik!

Összefoglalva

elmondhatjuk, hogy a feladatlapos oktatás értékét nagyban befolyásolja a tanító felkészültsége, ötletessége, kombinációs képessége. Tanulóink ismeretei viszont akkor válnak teljesítményképes tudássá, ha azokat valóban aktív tanulási folyamatban, tehát a megfigyelés, megértés, fogalomalkotás, cselekedtetés útján szerzik meg. A megtanult ismeretek, hogy ne legyenek elszigeteltek, rendszertelenek, alkalmazhatatlanok, ezért szükséges azokat sokoldalú feladatlapos anyagfeldolgozásokkal gyakorlatiassá tenni. Az életben szükséges ismeretanyagot önállóan az élet adta körülményeknek megfelelő formában szereztessük meg és alkalmazzassuk tanulóinkkal.

Azonban egyet ne felejtsünk, az alsó tagozatban nemcsak kérdezzünk, hanem „tanítanunk” is kell.



SZÜCS BERTALAN

A birtokos jelző tanítása az általános iskola hetedik osztályában

Témakör: Az egyszerű mondat részei. A jelzők.

Tanítási egység: A birtokos jelző.

Didaktikai cél: A birtokos jelző fogalmának kialakítása, szerepe a mondatban, tartalmi és alaki kapcsolata a jelzett szóval, megkülönböztetése a részeshatározótól.

Nevelési cél: A tanulók értelmi erőinek gyarapítása, logikus gondolkodásra szoktatás.

Óratípus: Új ismeretet közlő.

Módszer: Megbeszélés.

Szemléltetés: A tervezetben szereplő irodalmi szövegrészeket, a 7. osztályos nyelvtankönyv.

Az óra menete:

I. 1. Osztályfelidézés:

Az utóbbi órákon a jelzőkkel foglalkoztunk.

- Melyik mondatrészt nevezzük jelzőnek?
- Ezek szerint a jelzők fajtái?
- Mit alkot a jelző és a jelzett szó?
- Mi a szerepük?
- Melyik jelzőről nem tanultunk még?

2. Célkitűzés:

A mai órán ezzel a jelzőfajttával fogunk megismerkedni.

Óraszám, cím: A *birtokos jelző*

II. Írjátok fel ti is a következő mondatot!

„Legszebb ország hazám
mi.

Az öt világrész nagy területén”

me. b, mi. h.

(Petőfi: Magyar vagyok)

Ki szeretné elemezni a mondatot?

- Mit állítok?
 - Miről állítom, hogy ország?
 - Milyen ország hazám?
 - Melyik mondatrészre vonatkozik ez a megállapítás?
 - Hol a legszebb ország hazám?
 - Milyen területén?
 - Hány világrész nagy területén?
 - Mennyivel tette a költő még pontosabbá a megállapítását a jelző alkalmazásával?
 - Melyik szóval alkot jelzős szerkezetet az öt mennyiségjelző?
 - Kérdezzünk erre a mondatrészre!
 - Ezt jelöljük színessel!
 - Melyik szóra vonatkozik ez a jelző?
- Írjuk ki külön is ezt a két szót két sor kihagyásával!

birtokos
világrész
jelző

birtokszó
területén
jelzett szó

birtokos szerkezet

- Hogy nevezzük azt a szót, amelyikre a jelző vonatkozik?
- A másik?
- Együtt mit alkotnak?
- Melyik szó fejezi ki itt a birtokot?
- Mit itt a birtokos?
- A két szó együtt milyen jelzős szerkezetet alkot?

Táblára:

birtokos szerkezet

— Miből áll tehát a birtokos szerkezet?

Most írjuk fel a következő idézeteket!

„Szépen süt le a hold Nagyfalu tornyára,

Gyepszéken fejrlik Toldi Lőrinc háza;

Háta megett annak nagy gyümölcskert zöldel, ...”

„Kertre nyílik a ház egyik ajtócskája;

Ott van Toldinének a hálósobája;...”

Minden sorban van egy-egy birtokos szerkezet.

- Ki találná meg az első sorból?
- A másodikból?
- Kérdezzünk az utolsó birtokos szerkezettel!
- Melyik szóval kérdeztünk?
- Kérdezz a felette levőre!

Táblára: Kérdései: kinek? } + a határozott névelős birtokszó
minek? }

— És még melyik szót foglaljuk a kérdésünkbe?

1. Nézzük meg a felírt mondatok birtokos jelzőit, milyen szófajcsoportba tartoznak!
Írjuk felé!

Tehát? — de mindig névszó.

2. Most azt vizsgáljuk meg, hogy a birtokszóhoz viszonyítva hol helyezkedik el a birtokos jelző!

— Az első mondatban? Következő?

— Harmadik?

— Tehát?

3. Hasonlítsátok össze alakilag azon mondatok birtokos jelzőit, amelyekben a jelző megelőzi a jelzett szót!

— Mit vehetünk észre?

Toldiné | nak

— Tehát?

— Magas hangrendű párja?

4. Figyeljétek meg a következő mondatok jelzős szerkezetének szórendjét!

„Háta megett an nak nagy gyümölcskert zöldel, ...”

„Még arádvá hull a könnye két szemé nek . . .”

— Melyik a birtokszó?

— Hol helyezkedik el a birtokost jelölő szó?

— Elemezd alakilag a jelzőt!

— Válaszd le a ragot!

— Milyen volt a birtokos jelző és a birtokszó sorrendje mindkét esetben?

— Mi jellemzi alakilag a jelzőt?

— Melyik toldaléket kapja?

Táblára: Ragja: -nak
-nek

5. Hogyan változik alakilag a bitrokos jelző, ha megváltoztatjuk a jelzős szerkezet szórendjét?

— Mondj egy ragtalan birtokos jelzős kifejezést!
pl. a könyv fedele

— Fordítsd meg a szórendet!

fedele a könyvnek

— Mondjatok még néhányat!

— Tehát milyen alaki változást hoz a szerkezet szórendjének megváltoztatása?

Táblára:

Én is láttam Jókai regényének a filmváltozatát.

Elemezzük!

— Minek a filmváltozatát?

— Milyen szerkezetet alkot ez a két szó?

— Melyik a jelző? A jelzett szó?

— Melyik mondatrészre vonatkozik e Jókai szó?

— Milyen szerkezeti viszony van a 2 szó között?

Tehát a filmváltozatát szó birtokos jelzőjének is van birtokos jelzője.

— Hány birtokos jelző van a mondatban?

Az ilyen kifejezést többszörös birtokos szerkezetnek nevezzük.
(táblára!)

— Próbáljunk összegyűjteni néhányat!

Pl. a Népszabadság vezércikkének sorai stb.

— Ha megfigyeltétek a két birtokos jelző alakját, mit vettetek észre a toldalékolásukban?

Eddig a birtokos szerkezet egyik tagját: a birtokos jelzőt vizsgáltuk, most a *birtokszó* figyeljük meg!

— Mit tudunk meg a következő birtokszókból?

könyvem
vendégeink

— Honnan tudjuk azt megállapítani, hogy az *én* könyvemről, a *mi* vendégeinkről van szó?

— Mire utal a birtokszó birtokos személyragja?

könyvem — Ki a birtokos?
— Száma, személye?

— Tehát mire utal a birtokos személyrag?

— Milyen különbséget éreztek a következő két mondat között?

Osztályunk minden tanulója lelkiismeretesen tanul.

A mi osztályunk minden tanulója lelkiismeretesen tanul.

— Tehát?

A birtokosra olyankor kell külön szóval is utalnunk, ha hangsúlyozzuk a személyét, vagy ha elhallgatásából félreértés támadhat.

Ezt bizonyítja a következő kis történet is:

87. oldal 4/b. gyak.

— Hogyan kellett volna megfogalmazni azt a mondatot, amelyet Kovács honvéd félreértett?

III. Összefoglalás:

— Melyik mondatrészt nevezzük birtokos jelzőnek?

— Mit nevez meg?

— A birtokos és a birtok kapcsolatáról mit jelöl? (összertartozást)

— Ez a tanmenet a hetedik osztályé?

— Melyik szó fejez ki itt ilyen kapcsolatot?

— Hogyan? (-é birtokjellel)

— A birtokos jelző kérdései?

— Hogyan nevezzük azt a szót, amelyre a birtokos jelző vonatkozik?

— A birtokos jelző és a birtokszó mit alkot?

— Mit tudunk a birtokos szerkezet szórendjéről és ragjáról?

— Milyen a toldalékolása a többszörös birtokos kifejezésnek?

— A birtokszó milyen toldalékot kap?

— Mire utal a birtokos személyrag?

— Milyen esetben kell külön szóval is utalnunk a birtokosra?

Nyissátok ki a tankönyvet a 85. oldalon!

Azt vizsgáljuk meg, melyik mondatrésznek lehet birtokos jelzője!

Elemezzük az első mondatot mondatrészek szerint!

Ceruzával jelölhetitek!

— A következő mondatokban?

— Tehát?

Írjátok ti is a következő mondatot!

„Az vitéz kurucnak

mi. ~~é~~ r.

Van szabott dolmánya.”

mi.

(Csinom. Palkó)

- Elemezzük mondatrészek szerint!
- Hogyan kérdeztél a kurucnak szóra?
- A kérdőszó után melyik mondatrészt foglaltad a kérdésbe?
- Milyen szófajtaival fejeztük ki az állítmányt?
- Az igének melyik fajtája ez?
- Csak létezést fejez ki ez az ige? (birtoklást is)

Az olyan -nak, -nek ragos szót, amely a létigével együtt azt fejezi ki, hogy valakinek vagy valaminek *valamije van*, nem birtokos jelzőnek, hanem *birtoklást kifejező részbetározónak* tekintjük.

— Hogyan tudjuk pontosan és helyesen megkülönböztetni a -nak, -nek ragos névszókat?

A mondatrészek egymáshoz való viszonyának, kapcsolatának tisztázása segít az eligazodásban. A megtanulandó anyag a tankönyv 86. oldalán bekeretezve!

Írásbeli házi feladat a 87. oldal 1. gyakorlata.

A tábla képe:

A birtokos jelző

„Legszebb ország hazám

mi₂

Az öt világrész nagy területén”

me. b.

h.

(Petőfi: Magyar vagyok)

birtokos
világrész
jelző

birtokszó
területén
jelzett szó

birtokos jelzős szerkezet

fn

„Szépen süt le a hold Nagyfa tornyára,

fn.

Gyepszélén fejezlik Toldi Lőrinc háza;

nm.

Háta megett annak nagy gyümölcskert zöldel:...”

fn.

„Kertre nyílik a ház egyik ajtócskája;

fn.

Ott van Toldi nének a hálószobája;...”

Kérdései: — kinek? } a határozott névelős
 — minnek? } + birtokszó

Ragja: —nak
 —nek

Én is láttam Jókai regényének a filmváltozatát.

b. b.

többszörös birtokos kifejezés

„Az vitéz kurucnak

mi. r.

Van szabott dolmánya”

mi.

(Csinom Palkó)

Nagy Emberek Élete

Mindig érdekes dolog: híres emberek, kiemelkedő személyek életével megismerkedni, különösen izgalmas abban a korban, amikor a fiatalok ideált, eszményképet keresnek és választanak maguknak.

Ez a tény szinte kényszeríti a tanárt, hogy tantárgyán keresztül, annak elmélyítését is támogatva, példaképet állítson tanítványai elé. A tanítás során — különösen humán tárgyaknál — gyakran egy-egy személyiség élete, munkássága maga a tananyag (pl. irodalomban, történelemben). A tankönyv természetesen tartalmazza a megkövetelendő ismereteket, mégis, sokkal változatosabbá, érdekesebbé, főleg vonzóbbá tehetjük éppen a megtanulandó tényeket, ha a tankönyvben nem szereplő érdekes és hiteles történetekkel, életrajzi eseményekkel hívjuk fel a figyelmet egy-egy híres emberre — erre kiválóan alkalmas a sorozat. — Felolvashatunk részleteket, bemutathatjuk a kötetekben megtalálható képeket, illusztrációkat — máshol elég nehéz megszerezni őket —, s biztos, hogy sok könyv elolvasásához kedvet kapnak a gyerekek.

1962-ben indult a sorozat, elsősorban a 12—14 éves korosztály számára. Kiemelkedő politikusok, történelmi személyek, ismert tudósok és feltalálók, híres utazók, kiváló alkotóművészek hiteles forrásanyagra támaszkodó, olvasmányos életrajzát tartalmazza. Az egyes kötetek írói körültekintő figyelemmel ábrázolták hőseiket, gondot fordítottak arra, hogy a főhősökről közölt adatok, ismeretek valóságosak legyenek, mégse legyen a mű a fiatal olvasó számára száraz és unalmas adathalmaz, életrajzi események tényyszerű közlése, hanem érdekes és izgalmas olvasmány. Nem regényes életrajzot írtak, hanem valóban életrajzi regényt, hisz minden híres ember élete valójában „regényes” is. Az írók arra is törekedtek, hogy hősük életén, munkásságán túl minél többszörösen ábrázolják a kort, melyben a bemutatott személy élt és tevékenykedett, ezért a legtöbb életrajzi regény egyúttal kicsit történelmi is.

Az alábbiakban témakörönként csoportosítva ismertetjük a megjelent köteteket.

I. MŰVÉSZETEK

A) Irodalom

Karliczky Margit: Janus Pannonius (1969)

A magyar humanizmus képviselője, a magyar világi költészet első európai rangú alkotója

Janus Pannonius. Az Itáliában szerzett tudást, élettapasztalatot szerette volna hazájában, Magyarországon megvalósítani. Gyönyörű ifjúság után tragikusan végezte életét.

Szilágyi Ferenc: Főnixmadár (1968)

Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér gazdag életének eseményei tárulnak fel. A XVII. században európai színvonalon jelentős szerepet játszott ez az izzig-vérig reneszánsz figura. Fegyvere a toll és a kard, életét nagy célok elérésében számtalan akadály és hősiesség jellemzi.

Tótfalusi István: Árkádiában élttem én is (1966)

Csokonai Vitéz Mihály életéről és költészetéről, a XVIII. századi Debrecenről és Magyarországról szól a könyv — elemézve egyes műveket, bemutatva keletkezésüket.

Szilágyi Ferenc: Mintha pásztörtűz ég.. (1965)

Arany Jánost kelti életre a szerző levelek, életrajzi adatok, dokumentumok segítségével. Megismerjük a gyermekeket, a felnőtt embert, a költőt, Petőfi barátját, majd az Akadémia főtitkárát is.

Illyés Gyula: Tűz vagyok (1971. 2. kiadás)

Az író „Petőfi Sándor” c. művének rövidített, ifjúsági változata. A lángelkű költő életrajzi adatait tartalmazza és sok korrajzi vonatkozást, továbbá könnyebben érthető irodalmi elemzéseket.

Magyar László: Móra Ferenc élete (1966)

A magyar gyermekirodalom klasszikusát ismerjük meg gyermekkorától. A szerző bemutatja az újságíró, a tudós, és az író Mórát is.

Fodor András: Szólj költemény (1971)

József Attilát, a nagy proletárköltőt mutatja be — főleg művein keresztül — a kötet írója, maga is ismert költő. Elemzései, a művek keletkezési körülményeinek elmondása ritka és élvezetes irodalmi élménnyé teszi a könyvet felnőtteknek is.

Rónaszegi Miklós: Színház az egész világ (1964)

Shakespeare élete és kora, fontosabb műveinek cselekménye és mondanivalója mellett